

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.46>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПОШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

Сидоренко С.Г.,
здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук
Приватного вищого навчального закладу
«Університет сучасних знань»
sydorenko@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0759-2945>

Сидоренко С.Г. Правові засади участі громадських об'єднань у пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Актуальність статті полягає в тому, що в умовах сьогодення проблемні питання розшуку осіб, які зникли безвісти, знаходяться в площині вирішення сукупності юридичних наук, зокрема таких як адміністративне право, кримінальне право, криміналістика, кримінологія, оперативна-розшукова діяльність.

В статті констатовано, що окремі аспекти пошукової діяльності відносно зниклих безвісти осіб були та досі залишаються предметом багатьох досліджень. Автором визначено стан наукової розробленості предмету дослідження, в той же час окреслено напрями, які потребують поглибленого вивчення з огляду на сучасний стан нормативно-правової бази - участі громадських об'єднань та волонтерських організацій в процесі пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

З'ясовано, що здійснення пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, потребує осучаснення правової регламентації через наявність окремих правових прогалин. Зокрема, не визначеним наразі залишається термін «волонтерська організація» та «волонтерський рух», які застосовуються деякими громадськими організаціями для позначення їх діяльності.

Акцентовано увагу на необхідності законодавчого закріплення терміну «волонтерська організація» («волонтерський рух»), під яким пропонується розуміти громадське об'єднання, що здійснює благодійну діяльність на користь осіб, постраждалих внаслідок особливих обставин, та не має на меті отримання прибутку.

Досліджено правове забезпечення функціонування громадських об'єднань, напрямами діяльності яких є надання допомоги в пошуку зниклих безвісти осіб – дорослих, дітей та окремої категорії осіб – військовослужбовців і військовополонених.

Встановлено, що законодавство України містить перелік органів державної влади, які наділені повноваженнями здійснювати розшукові дії відносно осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Проте відсутня належна організація оприлюднення функціонування громадських об'єднань у сфері пошуку зниклих безвісти осіб.

Ключові слова: зникла безвісти особа, воєнний стан, воєнний конфлікт, волонтерська діяльність, волонтерська організація, громадське об'єднання, збройний конфлікт, збройна агресія, особливі обставини, пошук

Sydorenko S.G. Legal principles of participation of public associations in the search for missing person under special circumstances.

The relevance of the article lies in the fact that in the present conditions problematic issues of tracing missing persons are in the plane of solving the totality of legal sciences, such as administrative law, criminal law, forensics, criminology, operational-search activity.

The article states that certain aspects of search activity regarding missing persons were and still remain the subject of many studies. The author determined the state of scientific development of the subject of research, at the same time outlined the directions that require in-depth study due to the current state of the

regulatory framework – the participation of public associations and volunteer organizations in the search for persons missing under special circumstances.

It was found that the search for persons missing under special circumstances requires updating the legal regulation due to the presence of separate legal gaps. In particular, the term “volunteer organization” and “volunteer movement” remains undefined, which are used by some public organizations to refer to their activities.

The attention is focused on the need to legislate the term “volunteer organization” (“volunteer movement”), by which it is proposed to understand a public association that carries out charitable activities in favor of persons affected by special circumstances, and does not intend to make a profit.

Legal support for the functioning of public associations, whose areas of activity are providing assistance in the search for missing persons - adults, children and a separate category of persons – military personnel and prisoners of war.

It is established that the legislation of Ukraine contains a list of state authorities that are empowered to carry out search actions against persons missing under special circumstances. Nevertheless, there is no proper organization for the publication of the functioning of public associations in the field of search for missing persons.

Key words: missing person, martial law, military conflict, volunteer activity, volunteer organization, public association, armed conflict, armed aggression, special circumstances, search

Постановка проблеми. В умовах небезпеки, яка лише посилилась з 24 лютого 2022 року через воєнну агресію з боку Російської Федерації та подальшим оголошеним воєнним станом в Україні, все більшої актуальності набувають питання єдності відособлених членів суспільства. Зокрема така єдність вбачається необхідною в процесі здійснення пошуку осіб, які визнаються зниклими безвісти за особливих обставин. В сучасних життєвих обставинах жоден член суспільства не може лишатись осторонь та має сприяти наданню усесторонньої допомоги для розшуку зниклих безвісти осіб. Адже ефективність пошуку зниклих безвісти осіб суттєво залежить від допомоги громадськості.

Попри зазначене, детальний аналіз наукових публікацій та даних відкритих джерел інформації свідчить про недостатнє вивчення питань, пов'язаних із суб'єктами пошуку зниклих безвісти осіб за особливих обставин (курсив тут і далі – авт.).

Стан опрацювання проблематики. Організаційні, тактичні та правові аспекти розшуку безвісти зниклих осіб вже неодноразово були предметом наукових досліджень фахівців галузі криміналістики і оперативно-розшукової діяльності, зокрема: Д.В. Бойчука [1], С.В. Богданова [2], В.Я. Горбачевського [3], М.В. Зубова [4], Р. Козьякова [5], О.О. Літуна [6], О.Ю. Плескача [7] та інших. Проте, з огляду на стан розробленості адміністративно-правове регулювання даної сфери правовідносин, суб'єктний склад пошукової діяльності щодо зниклих безвісти осіб за особливих обставин потребує подальшого ґрунтовного дослідження, спрямованого на удосконалення питань організації участі громадських об'єднань в пошуковій діяльності щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Метою статті є критичний огляд правових засад участі громадських об'єднань в здійсненні пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин на території України.

Вклад основного матеріалу. Вагома роль в умовах дії правового режиму воєнного стану відводиться громадським об'єднанням, які відповідно до ч. 5 ст. 6 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» можуть брати участь у розшуку осіб, що зникли безвісти [8].

Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних та юридичних осіб приватного права, яке відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» може утворюватись у формі громадської організації або громадської спілки для здійснення захисту прав та свобод, а також задоволення суспільних (економічних, соціальних, культурних, екологічних тощо) інтересів [9].

Так, в умовах сьогодення згідно ч. 5 ст. 6 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» передбачається участь громадських об'єднань у розшуку зниклих безвісти осіб у двох формах:

1) за своєю згодою громадське об'єднання може залучатись Національною поліцією України до розшуку осіб, що зникли безвісти за особливих обставин;

2) за власною ініціативою громадське об'єднання має право брати участь у розшуку зниклих безвісти осіб [8].

Реалізувати вищезазначене право громадського об'єднання на участь у розшуку зниклих безвісти осіб, громадське об'єднання може шляхом:

- 1) подання заяви до територіального органу Національної поліції України про особу, зниклу безвісти під час воєнного часу;
- 2) надання допомоги та сприяння органам Національної поліції України;
- 3) отримання від державних органів інформації про особу, що зникла безвісти за особливих обставин, яка сприятиме її ефективному розшуку.

Наразі в Україні функціонує значна кількість громадських об'єднань та волонтерських організацій, якими в різних формах надається допомога у здійсненні пошуку осіб, зниклих безвісти, в тому числі тих, які зникли *за особливих обставин*. Серед таких громадських об'єднань та волонтерських організацій варто уваги наступні:

– ресурс «Простір Pro Воно», який орієнтований на громадський сектор та надає організаційно-координаційну допомогу шляхом розміщення інформаційних засобів, спрямованих на пошук зниклих безвісти [10];

– «Служба розшуку дітей» – департамент всеукраїнської громадської організації «МАГНОЛІЯ», створений для допомоги зниклим дітям та їх сім'ям, в тому числі орієнтований на розшук дітей, зниклих під час війни [11];

– волонтерський рух «Адвокати ЗСУ», головною метою якого є юридична підтримка захисників України у формі безоплатної кваліфікованої юридичної допомоги військовослужбовцям та членам їх родини [12];

– пошуково-рятувальна волонтерська асоціація SARVA, функціонування якої спрямоване на пошук дорослих, в тому числі військовослужбовців, та дітей [13];

– громадська організація «Пошуковий загін «Ангел», діяльність якої спрямована на пошук зниклих людей [14];

– громадська організація «Об'єднання рідних зниклих безвісти «Надія» [15];

– громадська організація «Український центр захисту прав людини», серед напрямів допомоги, яку надає центр, в тому числі зазначено пошук людей [16];

– благодійний фонд «Волонтери Оболоні», яким за час військової агресії з боку Російської Федерації ініційовано проєкт «ПОШУК ЛЮДЕЙ» [17].

Деякі громадські об'єднання, діяльність яких також спрямована на здійснення пошуку зниклих безвісти осіб, функціонують без релевантної відповіді на запит наявності у них офіційних веб-сторінок, зокрема це:

– громадська організація «Об'єднання сімей зниклих безвісти «Едельвейс»;

– громадська організація «Всеукраїнське об'єднання рідних зниклих безвісти та загиблих захисників України».

Тож для охоплення більш широкого кола людей, які можуть допомагати здійснювати пошук зниклих безвісти осіб, нерідко інформація щодо діяльності громадського об'єднання чи надання волонтерської допомоги поширюється шляхом розміщення її в соціальних мережах *instagram* та/або *facebook*.

Варто також зауважити, що Закон України «Про волонтерську діяльність» [18] в дефініційній статті (ст. 1) не містить законодавчо закріпленого терміну «волонтерська організація», хоча деякі суб'єкти господарювання та громадські організації цей термін використовуються для окреслення сфери діяльності. На наш погляд, під волонтерською організацією необхідно розуміти громадське об'єднання, що здійснює благодійну діяльність на користь осіб, постраждалих внаслідок *особливих обставин*, та не має на меті отримання прибутку.

Крім зазначених громадських об'єднань та волонтерських організацій функціонують також громадські спільноти, об'єднані метою надання допомоги у пошуку людей, зниклих безвісти під час російсько-української війни, на платформі телеграм-каналів, серед яких: Всеукраїнський чат з пошуку зниклих (https://t.me/poshuk_znyklyh), Допомога у пошуку людей у Харкові (https://t.me/Nadiia_Kharkiv_bot), Чат з пошуку рідних в Гостомелі (https://t.me/hostomel_findme), Маріупольський чат (<https://t.me/+p5Kc-Lji6VAyMDE6>); в мережі Internet: Український сайт з пошуку зниклих або загиблих (<https://missing.com.ua/>).

Під час здійснення дослідження за обраним напрямом була виявлена суб'єктивна суспільна потреба систематизувати публічну інформацію про участь громадських об'єднань, які надають допомогу у пошуку зниклих безвісти осіб в Україні, оскільки відсутність необхідних інформаційних ресурсів, які б висвітлювали узагальнену інформацію щодо кількості та переліку громадських об'єднань, діяль-

ність яких спрямована на надання допомоги у пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. При цьому, вважаємо за потрібне звернути увагу на те, що громадські об'єднання та волонтерські організації фактично надають допомогу в пошуку зниклих безвісти осіб за власний рахунок або за рахунок благодійних пожертвувань від фізичних та юридичних осіб.

Висновки. Зважаючи на вищевикладене, є підстави констатувати, що наявність багатотисячних небайдужих груп людей, об'єднаних спільною метою, яка полягає у наданні допомоги при здійсненні пошуку зниклих безвісти осіб, дає надію на можливість удосконалювати існуючий в Україні механізм пошуку зниклих безвісти осіб, залучати суспільство в цілому та людей зокрема, щоб підвищити ефективність, результативність здійснюваного пошуку не лише суб'єктами державної влади, наділеними відповідними повноваженнями, а й громадськими об'єднаннями як учасниками пошукових дій.

Враховуючи відсутність в чинному законодавстві чітко визначеного терміну «волонтерська організація», якою за час дії правового режиму воєнного стану теж активізувались проекти взаємодопомоги щодо пошуку зниклих безвісти осіб, пропонується внести зміни до ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», визначивши термін «волонтерська організація», під якою слід розуміти громадське об'єднання, що здійснює благодійну діяльність на користь осіб, постраждалих внаслідок *особливих обставин*, та не має на меті отримання прибутку.

Список використаних джерел:

1. Бойчук Д.В. Правові та організаційно-тактичні основи розшуку безвісно відсутніх осіб: дис. ... кандидата юрид. наук. Харків, 2006. 350 с.
2. Богданов С.В. Організаційно-правові та тактичні основи розшуку безвісно зниклих осіб при кримінальних обставинах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів. 2007. 16 с.
3. Горбачевський В.Я. Особливості досудового розслідування за фактами безвісного зникнення осіб. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 185–201.
4. Зубов М.В. Наукова розробленість питання розшуку безвісно відсутніх осіб. *Форум права*. 2016. № 3. С. 87–91. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1249/paukova_rozroblenist_pitannya_rozshuku_b.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 11.02.2023).
5. Козьяков Р. Розслідування безвісного зникнення особи як теоретична та прикладна проблема. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 84–95.
6. Літун О.О. Стан наукової розробленості оперативно-розшукового забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 2. 2022. С. 192–196.
7. Плєскач О.Ю. Розшук осіб, зниклих безвісти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2019. 20 с.
8. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 р. № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 09.02.2023).
9. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 11.02.2023).
10. Пошук зниклих безвісти. URL: <https://pro-bono.in.ua/poshuk-zniklix-bezvisti/> (дата звернення: 11.02.2023).
11. Служба розшуку дітей – департамент громадської організації «МАГНОЛІЯ». URL: <https://missingchildren.org.ua/uk/content/pro-sluzhbu> (дата звернення: 11.02.2023).
12. Волонтерський рух «Адвокати ЗСУ». URL: <https://pravo-ua.com/service/operations-and-maintenance/> (дата звернення: 11.02.2023).
13. Пошуково-рятувальна волонтерська асоціація SARVA. URL: <https://sarva.org.ua/> (дата звернення: 13.02.2023).
14. Громадська організація «Пошуковий загін «Ангел». URL: https://www.instagram.com/_po_angel_/ (дата звернення: 13.02.2023).
15. Громадська організація «Об'єднання рідних зниклих безвісти «Надія». URL: <https://nadiyemos.com/> (дата звернення: 13.02.2023).

16. Громадська організація «Український центр захисту прав людини». URL: <https://uhrc.org.ua/projects/> (дата звернення: 14.02.2023).
17. Благодійний фонд «Волонтери Оболоні». URL: <https://volunteers.kyiv.ua/news/418-blahodiyuu-fond-volontery-oboloni-zapustyv-duzhe-vazhlyvyu-proiekt-poshuk-lyudey> (дата звернення: 14.02.2023).
18. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#n8> (дата звернення: 14.02.2023).